

JACEK GOLEŃ

Odnowa przygotowania narzeczonych do małżeństwa po adhortacji *Amoris laetitia*

Troska Kościoła w Polsce o rodzinę od kilkudziesięciu lat obejmuje szczególnie przygotowanie młodzieży i narzeczonych do sakramentu małżeństwa. Świadczą o tym zarówno wydane dokumenty, jak i praktyczne działania pastoralne. Podstawę nauczania Kościoła w Polsce dotyczącego przygotowania do małżeństwa po Soborze Watykańskim II stanowi zwłaszcza nauczanie papieża rodziny – św. Jana Pawła II (FC, LdR) oraz Stolicy Apostolskiej (PSM). Papież Polak wprost inspirował rozwój teorii oraz praktyki pastoralnej w tym zakresie: „Kościół powinien popierać lepsze i intensywniejsze programy przygotowania do małżeństwa, ażeby wyeliminować, na ile to możliwe, trudności, z którymi boryka się tyle małżeństw, a bardziej jeszcze po to, aby stworzyć pozytywne warunki do powstawania i dojrzewania udanych małżeństw” (FC 66). Podążające za nauczaniem papieskim wskazania Kościoła w Polsce dotyczące przygotowania do sakramentu małżeństwa zostały sformułowane w instrukcjach Episkopatu Polski¹ oraz w *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* z 2003 roku (DDR 13-19). Dokumenty te pozostają nadal znaczącym źródłem nauczania kościelnego i praktyki pastoralnej. Jednak praktyka przygotowania narzeczonych do małżeństwa w Polsce przejawia zróżnicowany poziom oraz dużą różnorodność w poszczególnych diecezjach, od wierności i gorliwości po małoduszność i banalizowanie.

¹ Pierwsza instrukcja episkopatu Polski dla duchowieństwa o przygotowaniu wiernych do sakramentu małżeństwa i o duszpasterstwie rodzin (12.02.1969); Druga instrukcja episkopatu Polski dotycząca przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego oraz wprowadzenia do nowego obrzędu sakramentu małżeństwa (11.03.1975); Trzecia instrukcja episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim (13.12.1989).

Obecnie, po ukazaniu się adhortacji Franciszka *Amoris laetitia* (19.03.2016) oraz poprzedzającego ją *motu proprio – Mitis Iudex Dominus Iesus* (15.08.2015), Kościół otrzymał nowe bodźce do rozumienia i prowadzenia przygotowania do małżeństwa. Ponadto, czynnikami, których nie należy lekceważyć, są diagnozy pastoralne dotyczące traktowania sakramentu małżeństwa przez wierzących², a także dyspozycje psychiczne nupturientów³ do zawarcia małżeństwa w prawdzie jego istoty, zgodnie z tym, czego uczy Kościół (Benedykt XVI 2011): Franciszek podkreśla konieczność przygotowania się do małżeństwa poprzez wychowanie siebie i swojej seksualności oraz rozwój najlepszych cnót (ChV 265). Formacja ta jest także zadaniem Kościoła: „Istnieje wiele uprawnionych sposobów organizowania bezpośredniego przygotowania do małżeństwa, a każdy Kościół lokalny rozezna, który z nich jest najlepszy, zapewniając odpowiednią formację” (AL 207). W tym świetle warto zastanowić się, na ile Kościoły w Polsce adekwatnie pomagają młodym ludziom w odkrywaniu wartości i bogactwa sakramentu małżeństwa (por. AL 205, 206) oraz zapewnia odpowiednią formację, a także w jaki sposób należałoby odnowić i rozwijać przygotowanie narzeczonych do przyjęcia tego sakramentu.

Idąc za papieskim wskazaniem zapewnienia odpowiedniej formacji (por. Chlewiński 1989, kol. 389)⁴, niezbędne jest wypracowanie przez Kościół w Polsce, zwłaszcza przez Radę do spraw Rodziny KEP, aktualnych wskazań, jak przygotować się do sakramentu małżeństwa. Wskazania takie mogłyby ukazać model pastoralny przygotowania do małżeństwa zaczerpnięty z nauczania papieskiego i zaaplikowany na gruncie polskim. Mogłyby one inspirować i wspierać podejmowane w diecezjach dążenia do odnowy przygotowania

² Papież Jan Paweł II wskazywał na kryzys antropologiczny (FC 7). Dostrzegał on zafalszowanie prawdy o człowieku jako mężczyźnie i kobiecie oraz trudności w zrozumieniu miłości jako daru osób i odpowiedzialności rodzicielskiej (por. FC 7; LdR 20). Papieska Rada do spraw Rodziny zwróciła uwagę na utratę wiary w Boga i różne formy Jego negacji powodujące zgubienie sensu miłości małżeńskiej i rodziny oraz nieufność wobec nich, a także odrzucenie instytucji małżeństwa, upowszechnianie się rozwodów i rozpowszechnianie anty-wzorów (PSM 2, 11-12). II Polski Synod Plenarny u źródła problemu zdiagnozował słabość wiary, osłabienie świadomości sakramentalnego charakteru małżeństwa oraz eliminowanie z życia chrześcijańskich norm moralnych (*Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie* 2001, nr 27, 30). Papież Benedykt XVI dostrzegł kierowanie się przy zawieraniu małżeństwa poruszeniami uczuciowymi i płytkimi racjami (SC 29). Papież Franciszek pisze natomiast o kryzysie ideału małżeństwa oraz różnych powodach odkładania lub rezygnacji z jego zawierania (AL 34, 40).

³ Pośród przyczyn nieudanych małżeństw wymienia się brak wystarczającej dojrzałości psychicznej lub niedojrzałość decyzji o małżeństwie oraz obniżoną zdolność do podjęcia obowiązków małżeńskich wskutek: zaburzeń psychicznych, uzależnień, niedojrzałości społecznej i emocjonalnej oraz zaburzeń osobowości (Studen 1995, s. 204-208).

⁴ Termin „formacja” oznacza wywieranie trwałych wpływów na osobowość człowieka lub jej poszczególne sfery (umysł, sumienie, religijność). W procesie tym odbiorca jest podmiotem aktywnym. Formacja jest działaniem towarzyszącym i stymulującym samorozwój osoby, ułatwiającym autorealizację i dostarczającym obiektywnych wzorów samooceny.

do małżeństwa (wskazania ogólnopolskie mogą być podstawą konkretnych programów realizowanych w diecezjach). Wreszcie byłyby ważnym punktem odniesienia dla podmiotów eklezjalnych różnego szczebla, dążących do ujednolicenia przygotowania do małżeństwa w naszym kraju.

Niniejsza refleksja pastoralna nad wskazaniami dotyczącymi przygotowania narzeczonych do małżeństwa w świetle adhortacji Franciszka *Amoris laetitia* może posłużyć implementacji papieskiego zamysłu na gruncie polskim oraz odnowie tegoż przygotowania. Niżej ukazano podstawy odnowy przygotowania do sakramentu małżeństwa zawarte w nauczaniu papieskim, inspirowane nim kierunki jego odnowy oraz wybrane formy realizacji.

I. Podstawy odnowy

Adhortacja apostolska *Amoris laetitia* podkreśla najpierw znaczenie przygotowania w rodzinie (dalszego) stwierdzając, że tam właśnie, w dużej mierze, dokonuje się przygotowanie do małżeństwa i uzdolnienie do pełnego i ostatecznego zobowiązania (por. AL 208).

Prawdopodobnie tymi, którzy przychodzą przygotowani najlepiej do zawarcia związku małżeńskiego, są osoby, które nauczyły się od własnych rodziców, czym jest małżeństwo chrześcijańskie, w którym obydwójce wybrali siebie bezwarunkowo i stale ponawiają tę decyzję. W tym sensie, wszystkie działania duszpasterskie zmierzające do pomocy małżonkom, by wzrastali w miłości i przeżywaniu Ewangelii w rodzinie są bezcenne, aby ich dzieci przygotowały się do swego przyszłego życia małżeńskiego (AL 208; por. LdR 16).

Na tej podstawie można sformułować wniosek, że zaangażowanie duszpasterskie w przygotowanie do małżeństwa należałoby przede wszystkim postrzegać i realizować długofalowo jako duszpasterskie towarzyszenie małżonkom i rodzicom w ich rozwoju oraz wychowaniu dzieci. Ta forma pracy odznacza się bowiem największą skutecznością.

U podstaw odnowy ściśle rozumianego przygotowania narzeczonych do zawarcia małżeństwa kanonicznego, w świetle adhortacji *Amoris laetitia*, warto zauważyć przede wszystkim dowartościowanie etapu formacji narzeczonych na tle całego przygotowania do małżeństwa. Papieski dokument bezpośrednio nie podejmuje zagadnień związanych z przygotowaniem bliższym młodzieży. Główny akcent jest położony na duszpasterskie towarzyszenie narzeczonym w przygotowaniu do małżeństwa (zob. AL 205-216). Podkreślenie etapu formacji narzeczonych harmonizuje z wcześniejszym stwierdzeniem biskupów polskich, że narzeczeni i duszpasterze muszą odkryć ważność tegoż

przygotowania (por. Konferencja Episkopatu Polski 2009, 98). Ponadto jest głosem pełnym realizmu duszpasterskiego, uwzględniającego faktyczny stan przygotowania narzeczonych, którzy często biorą udział tylko w przygotowaniu bezpośrednio poprzedzającym przyjęcie sakramentu⁵.

Dokument papieski wyraźnie zwraca uwagę na treść nauczania o małżeństwie i sposób jej przekazywania. Mówi o ukazywaniu prawdy o małżeństwie i pozytywnym motywowaniu. Chodzi o ukazywanie Bożego zamysłu o małżeństwie i rodzinie w całej jego pełni (zob. AL 35, 89, 131, 161) oraz umożliwianie doświadczenia, że „Ewangelia rodziny jest odpowiedzią na najgłębsze pragnienia człowieka: jego godności i pełnej realizacji” (AL 201). Papież przywołuje wdzięczność małżonków wobec duszpasterzy za przedstawianie im motywacji „do odważnego postawienia na miłość silną, solidną, trwałą, zdolną do stawienia czoła temu wszystkiemu, co pojawia się na ich drodze”. W tym samym punkcie podkreśla też rolę świadectwa małżonków i rodzin w odkrywaniu Bożego zamysłu o małżeństwie, gdyż ono pozwala doświadczać, że Ewangelia rodziny jest radością oraz głęboko motywuje do jej przyjęcia (AL 200, Goleń 2018). Działania te mogą znacząco pomagać młodzieży i narzeczonym otwierać swoje serca na przyjęcie Bożego powołania do małżeństwa.

Papież formułuje także jasno cele formacji narzeczonych. Stwierdza, że celem duszpasterskiego towarzyszenia jest wspieranie rozwoju ich wiary (AL 211), odkrywania daru i łaski sakramentu małżeństwa (por. AL 212) oraz doświadczenia Bożej miłości, która pokonuje wszelkie przeciwności (por. AL 200). Ponadto, celem ma być pomoc konkretnej parze narzeczonych w dojrzewaniu ich miłości (por. AL 208-209. 212).

Ważnym faktorem odnowy przygotowania do małżeństwa jest rozumienie podmiotu duszpasterskiego towarzyszenia narzeczonym. W dokumencie czytamy, że potrzebują oni przede wszystkim towarzyszenia przez duszpasterzy oraz dojrzałych małżonków, dających świadectwo wiary i miłości małżeńskiej. Towarzyszenie takie powinno odbywać się przede wszystkim w parafiach (por. AL 200, 202)⁶. Wytyczne diecezji rzymskiej zawierają cenne stwierdzenie: Trzeba wejść w „relację empatyczną, z każdą parą, aby czuła się adresatką opieki i troski Matki Kościoła” (Diocesi di Roma 2016). Ukazywanie głębi zamysłu Bożego ma się dokonywać poprzez kontakt ze świadkami, którzy „chwytają za serce”, dialog i nawiązywanie bliższych relacji (Diocesi

⁵ Badania narzeczonych w Polsce wykazały, że w katechezach przedmałżeńskich, które w zamysle wcześniejszych dokumentów Kościoła powinny być skierowane do młodzieży, często faktycznie brały udział pary narzeczonych. Tylko około jedna trzecia badanych narzeczonych, w okresie od półtora miesiąca do trzech miesięcy przed ślubem, miała za sobą odrębnie odbyte katechezy przedmałżeńskie (Goleń 2013, s. 149).

⁶ Dłuższy proces towarzyszenia narzeczonym, powinien być kontynuowany po ślubie w celu dalszej formacji i włączania w życie wspólnoty parafialnej (por. AL 217).

di Roma 2016). Ważny jest też udział specjalistów, zwłaszcza doradców rodzinnych i psychologów (por. AL 208-209). Jeśli przygotowanie odbywa się w ośrodkach rekolekcyjnych i grupach ponadparafialnych, dobrze, aby prowadził je zespół w podobnym składzie.

W dokumencie papieskim znajdujemy także sformułowane zadania duszpasterskiego towarzyszenia narzeczonemu, pozwalające zrealizować założone cele. Pośród nich można wskazać: a) pomoc w rozwoju wiary i umożliwienie doświadczenia uczestnictwa w życiu Kościoła; b) pogłębienie rozumienia życia rodzinnego (por. AL 206-207); c) pomoc we wzajemnym poznaniu się i dojrzwaniu więzi miłości (AL 208, 211); d) pomoc w rozpoznaniu niezgodności i wykryciu zagrożeń wzajemnej relacji (AL 209-210).

Podstawowym założeniem wskazań zawartych w adhortacji jest także rozumienie duszpasterskiego towarzyszenia narzeczonemu jako dłuższego procesu. Warunkiem formacji jest zapewnienie odpowiedniego jej czasu. Zarówno budzenie i umacnianie wiary, jak też uczenie się miłości przez konkretną parę „nie może być celem krótkiego kursu poprzedzającego małżeństwo” (AL 208). Obecnie w Polsce narzeczeni rzadko otrzymują pomoc, której potrzebują najbardziej, czyli kontakt z duszpasterzami, dojrzałymi małżonkami czy specjalistami do spraw rodziny, trwający przez dłuższy czas.

II. Kierunki odnowy

Wskazania dotyczące odnowy przygotowania do małżeństwa można znaleźć już we wcześniejszych dokumentach Kościoła (por. FC 66; PSM 2). Adhortacja Franciszka *Amoris laetitia* wydobywa ze skarbca nauczania i ponownie formułuje kierunki odnowy przygotowania do małżeństwa.

1) Pierwszym ze wskazywanych kierunków odnowy jest ewangelizacja narzeczonych. Polega na odnowionym przepowiadaniu *kerygmy* oraz treści, które pomogą narzeczonemu zaangażować się w proces trwający całe życie „z wielkodusznością i wolnością” (AL 207). Odkrywając głębokie przyczyny kryzysu traktowania sakramentu małżeństwa przez wiernych, ponadczasowa jest diagnoza Papieskiej Rady ds. Rodziny, że „utrata sensu Boga prowadzi do zagubienia sensu miłości małżeńskiej oraz rodziny” (PSM 11). Paul M. Zulehner (2010, s. 189-190) pisze o kulturowym zapomnieniu o Bogu, a jednocześnie wpadaniu w „koleinę” tęsknoty za Bogiem prowadzącą do swego partnera. Oczekiwania, jakie człowiek stawia wówczas partnerowi, zupełnie go przerastają. Ewangelizacja jest potrzebna, ażeby narzeczeni nie obciążali się niemiłosiernie swoją tęsknotą za Bogiem, ale kierowali ją do samego Boga. Może ona prowadzić do uzdrowienia różnorodnych przyczyn trudności w podejściu do sakramentu małżeństwa.

2) Drugim kierunkiem wskazanym przez Franciszka jest mistagogiczne przygotowanie do małżeństwa. Powinno ono być rodzajem „inicjacji do sakramentu małżeństwa, który zapewni im niezbędne elementy, aby mogli go przyjąć z najlepszą dyspozycją i rozpocząć życie rodzinne” (AL 207). Inicjacja do sakramentu małżeństwa powinna być zakorzeniona w procesie inicjacji chrześcijańskiej, w połączeniu z innymi sakramentami (AL 206-207).

Mistagogia jest wprowadzeniem w doświadczenie Boga w sprawowanej liturgii i w sakramentach. Ważne jest wyjaśnienie narzeczonym sensu wypowiedzianych słów i gestów celebracji liturgicznej, aby im pomóc w jej zrozumieniu i głębokim przeżyciu (AL 213). Z drugiej strony oznacza ona wprowadzenie i towarzyszenie na drogach podstawowego doświadczenia relacji człowieka z Bogiem w jego życiu oraz życiu pary. Bóg bowiem działa w człowieku wcześniej, zanim dotrzemy do niego z duszpasterstwem. Zadaniem mistagogicznego przygotowania jest pomoc narzeczonym w rozpoznaniu w wierze swego powołania jako znaku miłości Boga, który jest obecny w ich życiu od samego początku. Dokonuje się to także w rozpoznaniu Boga w ich wzajemnej miłości (por. ChV 260)⁷. Ponadto, wszystko, czym obdarzyła przyszłych małżonków rodzina, powinno im pozwolić uczyć się z własnej historii (AL 208).

3) Następnym wektorem przygotowania do małżeństwa jest pomoc narzeczonym w poznawaniu się i uczeniu miłości do konkretnej osoby oraz pogłębieniu motywacji zawarcia małżeństwa, aby nie opierała się ona głównie na poruszeniach uczuciowych (por. SC 29)⁸. Dokument papieski wskazuje także na deficyty otwarcia się, zaufania i wzajemnego poznania siebie: „Nieste-

⁷ Doświadczenie Boga i Jego miłości pozwala dojść do przekonania, że ich poznanie się, wzajemna miłość, decyzja o wspólnej drodze życia rodziły się w obliczu Boga i Jego Miłości, które mogą także powierzyć swoją przyszłość. Odkrywając obecność Boga we własnej historii życia oraz we wspólnej relacji miłości, mogą oni pogłębić wiarę, a dzięki wierze mogą pogłębić wzajemną więź miłości i umocnić postawy moralne. Odkryta wiara pozwala otwierać się na łaskę sakramentu małżeństwa i daje podstawy realizacji zadań powołania małżeńskiego. Dlatego podejście mistagogiczne może wydatnie pomóc narzeczonym we właściwym sprawowaniu tajemnic Bożych w liturgii sakramentu małżeństwa. Przygotowanie takie może pomóc narzeczonym doświadczyć, że są jego podmiotem. Warto je prowadzić metodą dzielenia się doświadczeniami wiary we wspólnocie oraz metodą dialogu, wymagającego zaangażowania, stawiania pytań i własnej refleksji. Dialogiczna forma spotkań to nie tyle dialog między prowadzącymi i uczestnikami, ile pomoc w osobistym dialogu człowieka z Bogiem na modlitwie oraz animowanie rozmów narzeczonych ze sobą na tematy dotyczące wzajemnej historii życia i miłości. Oprócz twórczej refleksji nad własnym życiem w świetle wiary, pomocne są metody biblijne i liturgiczne, rozmowa i praca w małych grupach, dialog w parze, dyskusje na plenum, ankiety (por. Polak 2012, s. 174-178).

⁸ Trudności z poznaniem partnera mogą dotyczyć nawet ponad połowy narzeczonych w Polsce, gdyż: dobre poznanie partnera zdecydowanie potwierdza tylko 43,9% narzeczonych; a 40,8% potwierdza umiejętność dzielenia się własnymi przeżyciami przez partnera. Narzeczeni bardzo często uważają, że w związku małżeńskim najważniejsze jest uczucie miłości do współmałżonka (83,5%) oraz przeżywanie przez siebie przyjemnych uczuć (68,5%) (Goleń 2014, s. 114).

ty wielu przychodzi do ślubu, nie znając się nawzajem. Jedyne wspólnie się bawili, mieli wspólne doświadczenia, ale nie stawili czoła wyzwaniu, by ukazać samych siebie i nauczyć się, kim naprawdę jest druga osoba” (AL 210; por. 41).

Pomocne w poznawaniu się, uczeniu miłości oraz pogłębieniu motywacji zawarcia małżeństwa mogą być wspólne przeżycia religijne (zwłaszcza formy mistagogiczne) budujące komunę międzyosobową, a także uczenie się wzajemnego dialogu i komunikacji interpersonalnej. Adhortacja podpowiada, że bardzo użyteczne są grupy narzeczonych, konferencje na tematy istotne dla młodych oraz wydarzenia zindywidualizowane. Chodzi o „pomoc każdemu, aby nauczył się kochać tę konkretną osobę, z którą pragnie dzielić całe życie” (AL 208). Zapewnienie bliskiej obecności małżeństw i rodzin w tymże przygotowaniu umożliwi narzeczonym „dojrzewanie ich miłości poprzez towarzyszenie wypełnione bliskością i świadectwem” (AL 208).

4) Czwartym kierunkiem jest pomoc narzeczonym w rozpoznaniu niezgodności i sygnałów ostrzegawczych zagrożeń dla wzajemnej relacji, aby przed ślubem „pomyślnie stawić im czoło” (AL 208-209. 210). Wspomniane niezgodności i sygnały występują u narzeczonych głównie na poziomie psychicznym i moralnym oraz dotyczą motywacji społeczno-bytowej⁹. Wskutek tego znaczny odsetek narzeczonych może kierować się niedojrzałymi motywami mogącymi oddziaływać na ważność zgody małżeńskiej, powodując jej wadliwość (KPK, kan. 1102-1103). Adhortacja ukazuje także niebezpieczeństwo wpływu starych zranień na funkcjonowanie osoby w dorosłym życiu oraz na wzajemne relacje w parze. „Istnieje wiele trudności w rodzinach, kiedy któryś z jej członków nie dojrzał w swoim sposobie nawiązywania relacji, ponieważ nie uzdrowił ran z jakiegoś etapu swego życia. Żle przeżyte własne dzieciństwo i młodość są wylęgarnią kryzysów osobistych, które w końcu mają wpływ na małżeństwo [...] Czasami osoby potrzebują, choćby w wieku czterdziestu lat, opóźnionego dojrzewania” (AL 239). Niedojrzałe postawy i motywy mogą prowadzić do zależności psychicznej oraz utrudniać lub deformować relacje w przyszłym małżeństwie i rodzinie.

Wydłużona i pogłębiona formacja, w tym praca w małych grupach i parach, metodami dialogowymi i warsztatowymi, a także towarzyszenie przez dojrzałych małżonków i specjalistów (por. AL 211) mogą znacząco pomóc

⁹ Sygnały ostrzegawcze daje około 20% badanych, którzy kierują się niedojrzałymi motywami zawarcia małżeństwa kanonicznego: 19,0% respondentów uznaje za ważne spełnienie życzeń swojej rodziny; 23,1% liczy na otrzymanie wsparcia od rodziny partnera; 14,6% respondentów oczekuje w małżeństwie rozwiązania swoich problemów materialnych. Dla 8,8% badanych cięża z partnerem stanowi bardzo ważny motyw zawarcia małżeństwa sakramentalnego; dla 8,2% respondentów ważne są poniesione wydatki związane ze ślubem, a dla 10,5% badanych ważna jest opinia środowiska (por. Goleń 2013, s. 271-273. 362-364).

tym osobom. Pomocna może być praca w formie specjalistycznych rekolekcji i warsztatów dotyczących pogłębiania wzajemnych więzi na poziomie psychicznym i duchowym. Takie zajęcia z jednej strony będą stanowiły krok ku otwarciu się na głębszą więź z ludźmi, a pośrednio także z Bogiem, a z drugiej – służyć wzajemnemu poznaniu i ewentualnemu odkryciu niedojrzałości emocjonalnej i osobowościowej, uzależnień lub zaburzeń osobowości znacząco utrudniających budowanie więzi małżeńsko-rodziny, a nawet zupełnie uniemożliwiających ich tworzenie. Byłaby to ważna pomoc, mogąca jednocześnie ułatwić odroczenie lub rezygnację z wyboru danego kandydata na współmałżonka.

Pomocne byłoby głębsze badanie motywów zawarcia małżeństwa. Adhortacja *Amoris laetitia* podkreśla, że „nigdy nie należy zachęcać do decyzji o zawarciu małżeństwa, jeżeli nie doszło do pogłębienia motywacji, które dają tym zaręczynom realną szansę stabilności” (AL 209). Zasadne i pilnie potrzebne wydaje się wprowadzenie praktykowanego powszechnie w Stanach Zjednoczonych przed zawarciem małżeństwa kanonicznego badania psychologicznego narzeczonych i ich wzajemnych relacji (Bukalski 2013, s. 73). Ten krok mógłby pomóc wyhamowywać dostrzeżone przez papieża Benedykta XVI „błędne koło” – łatwego dopuszczania do sakramentu, które powoduje wzrost liczby małżeństw zawartych nieważnie¹⁰.

5) Kierunkiem charakterystycznym dla ewangelicznej odnowy przygotowania do małżeństwa jest chrześcijańskie podejście do żyjących razem „bez ślubu”. Papież Franciszek nie zaleca specjalnej formy przygotowania dla par żyjących „na sposób małżeński”. Wskazuje, że trzeba rozumieć liczne powody, dla których żyją oni w ten sposób (zob. AL 40, 294). Podpowiada potrzebę dostrzegania w konkretnych sytuacjach, które nie w pełni odpowiadają chrześcijańskiemu ideałowi, „znaków miłości, które w jakiś sposób odzwierciedlają odbłask miłości Boga” (por. AL 294). Papież stawia na działanie łaski Bożej w sercach wiernych¹¹, głęboko docenia potrzebę wolności wyboru i gotowości do niego, zachęcając w ten sposób do duszpasterzowania w stylu Jezusa (por. J 6,67-69). Stwierdza, że: „Musimy znaleźć słowa, motywacje i świadectwa, które by nam pomogły w poruszeniu najgłębszych zakamarków serc ludzi młodych, gdzie są najobfitsze źródła ich zdolności do wielkoduszności, zaangażowania, miłości, a nawet heroizmu, aby ich zachęcić do zaakceptowania z entuzjazmem i męstwem wyzwania małżeństwa” (AL 40). Podkreśla także potrzebę

¹⁰ Papież Benedykt XVI (2011) stwierdził: „Trzeba podejmować wysiłki, aby o ile to możliwe, przerwać błędne koło, które często powstaje wtedy, gdy najpierw bezwarunkowo dopuszcza się do małżeństwa bez odpowiedniego przygotowania i poważnego zbadania, czy są spełnione wymogi przewidziane do jego zawarcia, a potem z taką samą niekiedy łatwością wydaje się orzeczenia sądowe o odwrotnym charakterze”.

¹¹ W adhortacji *Amoris laetitia* słowo „łaska” zostało użyte aż 48 razy.

stopniowego prowadzenia ich do pełnego przyjęcia Ewangelii rodziny (zob. AL 293-295). Sytuacje te wymagają jednak podejmowania duszpasterskich prób „przekształcenia ich w możliwość podążania ku pełni małżeństwa i rodziny w świetle Ewangelii”, które mają polegać na towarzyszeniu z cierpliwością i delikatnością (AL 294). Oznacza to, że osoby te (pary) trzeba zapraszać do włączenia się w omawiane duszpasterskie towarzyszenie narzeczonym.

Cenne odpowiedzi szczegółowe w tej sprawie zawierają *Wytyczne Archidiecezji w Filadelfii* (2016). Dokument podkreśla potrzebę zastosowania w niektórych przypadkach *Obrzędu Chrześcijańskiego Wtajemniczenia Dorosłych*. Rozróżnia także sytuacje kohabitantów, którzy mają już dzieci razem oraz tych, którzy ich nie mają. Wobec tych pierwszych poleca duszpasterzom próbę pomocy we wzmocnieniu istniejących relacji oraz stałym zaangażowaniu się w małżeństwo, jeśli para osiągnęła już odpowiednią dojrzałość i nie ma istotnych przeszkód. Jeżeli para ma już dzieci, ich dobro może wymagać zamieszkania razem przez pewien czas, ale w czystości. Jeśli para nie ma dzieci, a jednocześnie przynajmniej jednej z osób brakuje dojrzałości i gotowości do trwałego zobowiązania, warto wezwać ich do rozdzielenia się. Jeśli para osiągnęła dojrzałość do małżeństwa i nie ma dzieci, warto ją zachęcać do praktykowania czystości oraz separacji, aż do czasu zawarcia małżeństwa sakramentalnego. Jest to możliwe z pomocą łaski Bożej i służy duchowemu przygotowaniu się do małżeństwa (Archidiecezja of Philadelphia 2016).

III. Proponowane formy

Proponowana odnowa przygotowania do małżeństwa nie oznacza konieczności odejścia od prowadzonego w Polsce przygotowania bliższego i bezpośredniego oraz katechez przedmażeńskich i przedślubnych, ale wręcz przeciwnie. Warto wprowadzać katechezę parafialną dla młodzieży szkół średnich i zawodowych lub ją kontynuować (roczną – 25 spotkań lub skróconą – 10 spotkań). Ma ona bowiem walory profilaktyczne i jest cenną pomocą w rozpoznawaniu własnej drogi chrześcijańskiego powołania do miłości (por. DDR 24-26). Zgodne z zamysłem papieża Franciszka jest rozwijanie, ubogacanie i przekształcanie istniejących form, aby lepiej służyły ukazany celom. Parafialną katechezę przedmażeńską dla młodzieży należy jednak wyraźnie odróżnić od bezpośredniego przygotowania par narzeczeńskich do przyjęcia sakramentu małżeństwa, które obecnie często ma miejsce około 10 lat później. Odbycie katechezy przedmażeńskiej nie powinno zatem zastępować solidnego przygotowania bezpośredniego narzeczonych.

W pracy z narzeczonymi warto także kontynuować, rozwijać i ubogacać katechezę przedślubną. Ważne jest także zapewnianie narzeczonym możliwo-

ści korzystania z poradnictwa przygotowującego do odpowiedzialnego rodzicielstwa. Papież Franciszek przypomniał, że „Kościół zachęca do korzystania z metod opartych na naturalnych cyklach płodności. Należy zwracać uwagę, że metody te szanują ciało małżonków, zachęcają do wzajemnej czułości i sprzyjają wychowaniu do autentycznej wolności” (AL 222). Nie chodzi tylko o samo spełnienie wymagań stawianych przyszłym małżonkom. W dobie nasilenia dążeń ekologicznych oraz wzrostu świadomości dotyczącej szkodliwości środków antykoncepcyjnych, wielu narzeczonych pragnie prowadzić w małżeństwie życie seksualne z zachowaniem troski o zdrowie oraz umacnianie kondycji etycznej związku. Z tych i innych względów, spory odsetek narzeczonych wyraźnie deklaruje dążenie do poznania naturalnego rytmu płodności kobiety, a także metod jej rozpoznawania oraz kierowania się nimi w małżeństwie¹². Dlatego w czasie przygotowania trzeba kompetentnie wychodzić naprzeciw tym dążeniom.

W ostatnich latach w Polsce coraz częściej pojawia się praktyka łączenia katechezy przedmałżeńskiej i przedślubnej w jeden rozszerzony etap przygotowania narzeczonych. Takie rozwiązanie warto postrzegać jako realistyczną odpowiedź na potrzeby obecnego czasu, kierowaną zwłaszcza do tych, którzy nie odbyli wcześniej katechez przedmałżeńskich. Coraz częściej proponuje się także krótkie dwu lub trzydniowe formy przygotowania (weekendowe). Wychodzą one naprzeciw oczekiwaniom wielu narzeczonych, a zwłaszcza pracujących daleko od miejsca zamieszkania lub przebywających za granicą, pragnących przygotować się i zawrzeć małżeństwo kanoniczne w kraju. Forma taka nie nosi jednak znamion poważnej propozycji przygotowania do małżeństwa, a tym bardziej nie odpowiada wskazaniom jego odnowy zawartym w papieskiej adhortacji, jeżeli składa się na nią tylko jeden zjazd weekendowy, choćby nawet kilkudniowy i bogaty programowo. Dopiero cykl takich spotkań, zorganizowanych w pewnych odstępach czasu (formacja zakłada czas rozwoju i pracy własnej), jest w stanie, w pewnej mierze, zadośćuczynić potrzebom i nadziejom pokładanym przez Kościół w przygotowaniu do małżeństwa¹³.

Ukazane podstawy oraz kierunki odnowy przygotowania narzeczonych do małżeństwa wymagają adekwatnych form organizacyjnych. Do pilnych zadań, leżących u podstaw tejże odnowy, należy organizowanie w parafiach i ośrodkach diecezjalnych formacji małżonków do towarzyszenia narzeczonym w ich przygotowaniu (Granados i in. 2016, s. 35-38). Przechodząc do konkretnych form prowadzenia odnowionego przygotowania, warto wskazać dwie: 1) roz-

¹² W świetle badań, ponad 60% narzeczonych zamierza stosować w małżeństwie naturalne metody rozpoznawania płodności, a 43% ceni ich stosowanie bardzo wysoko (Goleń 2013, s. 240-241).

¹³ Kościół naucza, że przygotowanie to powinno być drogą analogiczną do katechumenatu i umożliwiać pogłębienie wiary i życia sakramentalnego (por. FC 66; PSM 2, 32; AL 206-207).

szerzony cykl spotkań, 2) kilka zjazdów weekendowych. Obie formy należałoby dodatkowo uzupełniać odbyciem rekolekcji lub dni skupienia.

1) Rozszerzony cykl spotkań

Połączenie katechezy przedmałżeńskiej i przedślubnej w jeden dłuższy cykl spotkań dla narzeczonych jest propozycją praktyczną i odpowiada zamysłowi wyrażonemu w adhortacji. Jednocześnie trzeba wziąć pod uwagę, że obecnie wzrasta odsetek narzeczonych pragnących poważnie i w pogłębiony sposób przygotować się po sakramentu małżeństwa i podjęcia swego chrześcijańskiego powołania. Zarówno w krajach zachodnich, jak i w Polsce, osoby te chętnie same wybierają wydłużoną formację. W tej sytuacji, nierzadko powstaje pytanie, czy proponowane obecnie w diecezjach programy spotkań dla narzeczonych są wystarczająco bogate, aby owocnie spełnić wymogi tejże formacji oraz pokładane w nich oczekiwania?

Na podstawie doświadczeń diecezji praktykujących formę rozszerzonego cyklu spotkań dla narzeczonych można stwierdzić, że aby osiągnąć ten cel, na proponowany cykl powinno się składać przynajmniej 10 spotkań formacyjnych, prowadzonych w pewnych odstępach czasu, umożliwiających zaistnienie dynamiki formacyjnej i osobiste zaangażowanie w ten proces. Podczas spotkań warto wykorzystywać następujące formy: rozważanie słowa Bożego w grupach i dzielenie się nim w parach, katechezy, konferencje doradców rodzinnych i specjalistów, praca w grupach i parach, praca warsztatowa ze specjalistami, rozmowy z doradcami rodzinnymi oraz małżonkami, świadectwa małżonków. W ramach całego procesu, oprócz spotkań katechetyczno-formacyjnych czy warsztatowych, warto organizować rekolekcje lub dni skupienia, o czym będzie mowa.

2) Kilka zjazdów o charakterze warsztatowo-rekolekcyjnym

W przypadku organizowanych w wielu miejscach kraju, dwu- lub trzydniowych (weekendowych) zjazdów formacyjnych dla narzeczonych, należy jednak wziąć pod uwagę, że formacja ludzka i chrześcijańska wymaga czasu dojrzwania. Przygotowanie do małżeństwa w żadnym wypadku nie powinno się ograniczyć tylko do jednego zjazdu weekendowego (por. AL 208). Próba sprowadzenia formacji narzeczonych do jednego weekendu – motywowana najszczerzszymi intencjami lub najlepszymi programami – zdradza ignorancję i niezrozumienie wskazań Kościoła w tym zakresie albo też ich lekceważenie z motywów konformistycznych.

Przygotowanie w formie zjazdów weekendowych należałoby prowadzić cyklicznie jako kilka spotkań, czyli co najmniej trzy kilkudniowe zjazdy, organizowane w pewnych odstępach czasu. W trakcie takich zjazdów powinno mieć miejsce: rozważania słowa Bożego, katechezy, konferencje specjalistów, praca w grupach i parach, praca warsztatowa ze specjalistami, rozmowy par z doradcami rodzinnymi i małżonkami, świadectwa małżonków. Podczas zjazdów należy codziennie sprawować Eucharystię, umożliwiać korzystanie z sakramentu pokuty i pojednania, sprawować nabożeństwa słowa Bożego i inne celebracje liturgiczne, a także umożliwiać adorację eucharystyczną i rozmowy z duszpasterzem oraz specjalistami. Przy odpowiednim zaplanowaniu, korzystne mogłoby okazać się nadanie jednemu ze zjazdów charakteru typowo rekolekcyjnego.

W obu wyżej omówionych formach istotne znaczenie ma zespół złożony z: duszpasterza, par małżeńskich, doradców rodzinnych, psychologów i innych specjalistów. Najważniejsze jest dotarcie do narzeczonych i nawiązanie z nimi dobrego kontaktu, aby zechcieli oni zaangażować się osobiście we własne przygotowanie do małżeństwa.

3) Rekolekcje i dni skupienia

Obecnie widoczne jest coraz większe zapotrzebowanie znacznej części narzeczonych na formy rekolekcyjne, pomagające wzrastać w wierze, przyjmując owocnie sakrament małżeństwa i rozpoczynając odpowiedzialnie życie chrześcijańskie w Kościele domowym. W odpowiedzi na to pragnienie warto proponować narzeczonym dodatkowo, oprócz cyklu programowych katechez i zajęć warsztatowych, specjalne rekolekcje lub dni skupienia (por. DDR 27, 30). Mają one na celu realizację priorytetów przygotowania narzeczonych, czyli ewangelizacji oraz inicjacji mistagogicznej do sakramentu małżeństwa. Formacja religijna ponadto istotnie wpływa na postawy moralne związane z życiem małżeńskim oraz na motywy psychologiczne zawarcia małżeństwa sakramentalnego i wyboru współmałżonka (Goleń 2013, s. 199-206. 259-264). Wspiera ona także dojrzewanie wzajemnej miłości (por. AL 206, 207, 211).

Programy takich rekolekcji oraz dni skupienia mogą być różnorodne. Aby jednak nie rozminąć się z przyjętym w Kościele rozumieniem tychże form, nie powinno podczas nich zabraknąć: słuchania słowa Bożego, sprawowania Eucharystii, doświadczenia miłosierdzia Bożego w sakramencie pojednania, wspólnej modlitwy, adoracji eucharystycznej, dzielenia się słowem Bożym i świadectwem życia, służącego umacnianiu wiary i przyjęciu powołania małżeńskiego (por. AL 211, 216). Podczas takich dni niezbędna jest stała obecność i towarzyszenie duchowe duszpasterzy, dające możliwość rozmów, a tak-

że obecność gotowych do dzielenia się swym doświadczeniem małżonków i specjalistów.

4) Wyzwanie dla duszpasterstw akademickich

W duszpasterstwach akademickich, gdzie dotąd proponowana była katecheza w formie rocznego studium przedmałżeńskiego (zob. DDR 24-25. 27), ważne staje się wypracowanie, we współpracy z diecezjalnym i krajowym duszpasterstwem rodzin, odnowionych form i programów przygotowania do małżeństwa. Mogą być w tym pomocne zamieszczone powyżej wskazania dla duszpasterskiego towarzyszenia narzeczonemu.

STRESZCZENIE

Po ukazaniu się adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia* rodzi się pytanie, jakiej odnowy wymaga przygotowanie narzeczonych do małżeństwa w Polsce. Analiza tekstu adhortacji pozwala wydobyć podstawy tejże odnowy, czyli dowartościowanie etapu wychowania w rodzinie oraz etapu pracy z parą narzeczonych, a także odpowiedni dobór treści formacyjnych, cele formacji, jej podmiot oraz zadania tegoż procesu. Pośród kierunków odnowy przygotowania do małżeństwa papieski dokument wskazuje na ewangelizację oraz mistagogiczne przygotowanie narzeczonych oraz pomoc w poznawaniu się i uczeniu miłości do konkretnej osoby. Akcentuje także pomoc w pogłębieniu motywacji zawarcia małżeństwa oraz w rozpoznaniu niezgodności i sygnałów ostrzegawczych zagrożeń wzajemnej relacji. Adhortacja rzuca także jasne światło na kierunek pracy duszpasterskiej z parami żyjącymi „bez ślubu”. Z przedstawionych przesłanek w artykule zostały sformułowane wnioski, dotyczące form przygotowania narzeczonych.

Słowa kluczowe: małżeństwo; rodzina; duszpasterstwo; przygotowanie

RENEWAL OF PREPARATION OF ENGAGED COUPLES FOR MARRIAGE AFTER THE APOSTOLIC EXHORTATION *AMORIS LAETITIA*

SUMMARY

After the publication of the Apostolic Exhortation *Amoris Laetitia*, the question arises as to the required renewal of the preparation of engaged couples for marriage in Poland. An analysis of the text of the exhortation allows us to extract the foundations

of this renewal, i.e. appreciating the child-raising stage in the family and the stage of working with the engaged couples, as well as the appropriate selection of formative content, formation goals, its subject and the tasks of this process. Among the directions for the renewal of preparation for marriage, the papal document indicates the evangelization and mystagogical preparation of the engaged couple, helping the betrothed to get to know each other and to learn to love this particular person. It also emphasizes help in deepening the motivation to marry and in identifying incompatibilities and warning signs of the threats to mutual relations. The exhortation also sheds a bright light on the direction of pastoral work with couples living together “without marriage”. From the presented premises in the article, conclusions have been drawn regarding the forms of preparation of engaged couples.

Keywords: marriage; family; pastoral care; preparation

BIBLIOGRAFIA

- Archdiocese of Philadelphia (2016): *Pastoral Guidelines for Implementing Amoris Laetitia*.
- Benedykt XVI (2007): Posynodalna adhortacja apostolska *Sacramentum caritatis*.
- Benedykt XVI (2011): Przemówienie do członków Trybunału Roty Rzymskiej *Orzeczenia sądowe muszą odzwierciedlać prawdę o małżeństwie*.
- Bukalski S. (2013): *Style przywiązaniowe nupturientów oraz inne czynniki psychologiczne jako predyktory jakości narzeczeństwa. Analiza empiryczna*. Szczecin.
- Chlewiński Z. (1989): *Formacja*. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 5. kol. 389. Lublin.
- Diocesi di Roma (2016): «*La letizia dell'amore*»: *il cammino delle famiglie a Roma. Relazione del Cardinale Vicario*.
- Franciszek (2016): Adhortacja apostolska *Amoris laetitia*.
- Franciszek (2019): Posynodalna adhortacja apostolska *Christus vivit*.
- Goleń J. (2014): *Miłość małżeńska w świetle badań narzeczonych*. „*Studia nad Rodziną*” 18: 2014 nr 2(35) s. 107-132.
- Goleń J. (2013): *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań narzeczonych*. Lublin.
- Goleń J. (2018): *Strengthening the Conjugal Bond*. W: J. Goleń, R. Kamiński, G. Pyżlak (red.), *Catholic Family Ministry. The Scientific Reflection and the Practical Ministry of the Church* s. 250-259. Lublin.
- Granados J., Kampowski S., Pérez-Soba J.J. (2016): *Amoris laetitia. Accompagnare, discernere, integrare. Vademecum per una nuova pastorale familiare*. Siena.
- Jan Paweł II (1981): Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*.
- Jan Paweł II (1994): List do rodzin *Gratissimam sane*.
- Kodeks prawa kanonicznego* (1983).
- Konferencja Episkopatu Polski (2003): *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin*.
- Konferencja Episkopatu Polski (2009): *Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie*.
- Papieska Rada do spraw Rodziny (1996): *Przygotowanie do sakramentu małżeństwa*.
- Polak M. (2012): *Mistagogia w duszpasterstwie Kościoła. Studium pastoralnoteologiczne*. Poznań.
- Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie* (2001). W: *II Polski Synod Plenarny* s. 29-48. Poznań.
- Studen S. (1995): *Osobowościowe uwarunkowania niepowodzenia w małżeństwie*. W: J. Misiurek, W. Słomka (red.), *Małżeństwo – przymierze miłości* s. 199-212. Lublin.

Zulehner P. (2010): *Bóg jest większy od naszego serca (1 J 3,20). Teologia i duszpasterstwo miłosierdzia*. Tłum. J. Serafin. Kraków.

JACEK GOLEŃ, ks. dr hab., profesor nadzwyczajny Instytutu Nauk Teologicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; e-mail: jacgolen@gmail.com.